

namreč Bog ni s pravim dokazom dosegljiv. Sicer pa namerava učenec Külpejev, A. Messer, dovršiti delo Külpejevo iz njegove zapuščine, ki nas bo pomirilo glede „jasnosti“ dokazov za bit božjo. Pa tudi Messer že pravi v svoji „Sodobni filozofiji“ str. 123, da induktivna metafizika porablja rezultate posameznih ved ter jih zaključuje; a ona ostane še v višji meri kakor posamezne vede v svojih nastavkih — hipotetična. Zato je pravo filozofsko razmišljanje znanstveno do tedaj, dokler ne pretirava, z večjo gotovostjo zatrjuje, kakor se more utemeljiti. Pa še nekaj mi je pripomniti glede Külpeja. V njegovem „Uvodu“ ni nikjer najti imena Bergson, čeprav je imenovan že leta 1888 izdal prvo svoje delo, da še celo se Külpe norčuje v svoji „Sodobni filozofiji v Nemčiji“ (1914) iz intuicije, katero primerja s „tihotapskim“ blagom. Ali nedvomno je, da filozofska kriza dandanes ne kaže samo ene fronte: tu realizem, tam idealizem, ampak tudi drugo: tu racijonalizem, tam irracijonalizem. Külpe je racijonalist (intelektualist), oziroma imenuje svoj sestav „neoracijonalizem“, ker ne stavi vsako mišljenje svoje realnosti, vsaka izkušnja ne vodi do realnosti, torej utesnjuje mišljenje kakor izkustvo. A Külpe noče in ž njim tudi Messer ne, priznati vrednosti intuicije za filozofsko razrešitev problemov. Bergson, učitelj irracijonalizma (antiintelektualizma) in intuicionizma pa poudarja vrednost intuicije, da . . . posebno bistvo življenja in Boga je mogoče le uzreti. Bergson pa ni osamljen; sorodni po duhu so mu James, Papini, Chiapelli. Eucken, Joll. Da, celo kritični logičar Hunerl pravi: „Smo preveč voljni, posredne metode precenjevati in vrednost neposrednega doživanja prezirati. A ravno v bistvu filozofije je, v kolikor teži za zadnjim početkom, da se njeno znanstveno delo giblje v področju intuicije.“ Bergson se protivi pretiranemu racionalizmu, ki hoče svet le s stališča resnice motriti. Že v psihologiji priznava večina in celo Messer, da duševni dožitki vsled nestanovitnosti v istini drugače izgledajo, kakor jih v obče popisujemo. Problem samodejnosti nudi hladnemu razumu nepremagljive ovire. Zato trdim, da Külpe s svojim sicer prenovljenim racijonalizmom ne more povoljno v vsem obsegu razrešiti problema realizovanja (obistinjenja). Da drugi moderni misleci kakor Paulsen, Wundt, Ebbinghans, Heyneans i. t. d. ugovarjajo dokazom o biti božji, je vobče znano. Kaj je torej s temi dokazi? Pravi dokazi ne morejo biti, ker niso logično nujni in obvezni. Nobenega ateista ž njim ne moreš prepričati. Pač pa so dragocene misli, ki po svoje vodijo in vabijo k Bogu, da celo, če prezremo razne nedostatkosti v njih, so dokazi — problematične vrednosti. Jasno izpoveda Nastorp: „Ne dokazujem, česar ni mogoče izpodbijati“.

Dr. Simon Dolar.

V samoobrambo! Dr. Fr. Ušeničnik piše v „Času“ str. 244, pod napisom „H kritiki o Bežkovem vzgojeslovju, : „Kritika „Zvona“ in „Slovana“ je zopet pokazala žalostno dejstvo, da so med vzgojitelji naše mladine tudi možje z izrazito nekrščanskimi vzgojnimi načeli. Boré se zoper versko vzgojo in oznanjajo moralo brez vere in brez Boga, in to v sedanjih tako silno resnih časih . . . Recimo, da bi se naše ljudstvo res poprijelo morale brez božje sankcije. Kaj potem? . . . In potem — bo za naš majhni narod lahko dognati leto, v katerem bo grobar kopal grob zadnjemu Slovincu.“ Ker sem kritiko v Zvonu sam pisal, me zadene očitek. Trdil sem in še trdim, da je nravnost nezavisna od vere, nasproti dr. A. U. in dr. Fr. U. Nrnvnost ni nikdar le „etiketa brez božjega elementa“. Ona je samostojen pojav našega duševnega žitja, naj se še tako tesno in vsestransko prepleta s to ali ono vero. Celó sv. Tomaž priznava upravičenost Platonove trditve, da je dejanje Bogu dopadljivo, ker je nrvno, ni pa nrvno, ker je Bogu dopadljivo.

Končno naj zadostuje citat slovitega Hildebranda v „Novem stoletju“, listu reformiranega katolicizma: „Ponižno moremo priznati, da nismo bolj krščanski, oziroma še vedno nismo, da plemenita duša uspeva tudi brez cerkvenih zapovedi, in da noben zakrament — in naj rosi kakor mana z neba — ljudstva ne obvaruje pred izrodki!“

Dr. Simon Dolar.

Dr. Milan Heimrl. V Križevcih na Hrvaškem je umrl kot odvetnik v najlepši moški dobi 40 let. Bil je izmed onih mladih mož, ki so nastopili proti strahovladi grofa Khuen-Hedervarya, poudarjajoč demokratična načela v politiki ter narodno edinost Hrvatov in Srbov. Prišel je v Prago in se aktivno udeleževal jugoslovanskega gibanja pri listih „Hrvatska Misao“, „Nova Doba“ in „Glas“. Tu v zlati Pragi sem se seznanil ž njim, ko smo se tudi Slovenci (Dermota, Kunšič, Schweiger, Žmavc) v teh listih našli s Hrvati in Srbi pri skupnem mišljenju in hotenju. Heimrl mi je bil izmed najbližjih, osebno visok in slok, živahen govornik in vedno šaljivo razpoložen. Prilagal je v mlajši generaciji med prvimi drobce za stavbo, ki se sedaj bliža svoji dovršitvi; zato zasluži, da se ga jugoslovanska javnost spominja s hvaležnostjo, a njegovi prijatelji in znanci z ljubeznijo.

Dr. L.

Dostojevski in smrtna kazen. Gotovo se bo prašal čitatelj, ko prečita objavljeni odlomek iz Romana „Idijot“, kje je črpal Dostojevski podatke, da s tako točnostjo in gotovostjo popisuje zadnje trenutke na smrt obsojenih. Lastna skušnja mu je dala te podatke, ki jih je podal svetu v „Idijotu“, kajti bil je obsojen na smrt in stal na morišču ter že vzel slovo od tega sveta. — Leta 1849. je dala ruska vlada aretirati krožek mladih inteligentov, ki so se shajali pri Petraševskem, zasnovaletju tega in več drugih enakih mu krožkov, češ, da snujejo državi nevarne naklepe in zarote. Po vojnem pravu je bilo dvajset „Petraševcev“, kakor so se imenovali, obsojenih na smrt, toda smrtna kazen jim je bila takoj spremenjena na prisilno delo v Sibirijo in druge kazni. Dneva razglasitve sodbe ni vedel nihče obsojencev, še manj o spremembi kazni. 22. decembra 1849. zjutraj so obsojence posadili na vozove ter jih odpeljali na trg, kjer so se vršile eksekucije, in jih postavili na morišče. Posloviti so se hoteli drug od drugega, toda ni jim bilo dovoljeno; vsak je mogel vzeti slovo le od svojih sosedov na desni in levi. V tem trenutku je Dostojevski enemu svojih sosedov razložil načrt novele, ki jo je spisal v ječi. Ta pojav potrjuje možnost onega zmedenega, mnogovrstnega, mirnega in obenem razburjenega stanja duha v takih trenutkih, ki ga nam opisuje Dostojevski v nekaterih svojih proizvodih. V objavljenem odlomku se zrcali ta pojav v tem, da vidi obsojenec bradavico na čelu gledalca in zarjaveli gumb rabljev. Ko so bili postavljeni obsojenci ob morišču, je stopil na sredo avditor ter jim prečital smrtno obsodbo. Med čitanjem je zasijalo solnce in Dostojevski je pripomnil sosedu: „Ni mogoče, da bi nas usmrtili!“ V odgovor mu je pokazal sosed na pokrit voz, ki je stal ob strani in na katerem so bile po njegovi sodbi krste. Tedaj Dostojevski že ni več dvomil. Na vse življenje so se mu vrezale v spomin besede, v obsodbi večkrat ponovljene: „obsojeni na smrt in se ustrelé“. Poleg tega pa se mu je enako globoko vtisnila v spomin tako zunanja podrobnost, da je avditor po prečitaniu obsodbe zložil papir, ga spravil v stranski žep in odšel z morišča. Za njim je nastopil duhovnik s križem v roki ter pozval obsojence k izpovedi, čemur se je odzval samo eden, dočim so križ poljubili vsi, celo oni, ki so bili ateisti. Sedaj so bili docela prepričani, da se obsodba v resnici izvrši. Tri obsojence so privezali k kolom; pred vsakim je stal častnik z vojaki in dana so bila že povelja. Dostojevski